

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ АРХІТЕКТУРИ

УДК 72.01(477) "18/19"

Микола Бевз¹, Олег Рибчинський²

Національний університет "Львівська політехніка",

¹ професор кафедри архітектури і реставрації

проф. кафедри консервації пам'яток Люблінської політехніки, Люблін, Польща

e-mail: bevzmist@polynet.lviv.ua

orcid: 0000-0003-1513-7045

² професор кафедри архітектури і реставрації

e-mail: zoroleh@gmail.com

orcid: 0000-0001-9936-6122

АРХІТЕКТУРА ІСТОРИЧНИХ БУДІВЕЛЬ УНІВЕРСИТЕТУ "ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА" НА ДІЛЯНЦІ ВУЛИЦЬ М. КОЛЕССИ–М. КОПЕРНИКА

© Бевз М., Рибчинський О., 2020

<https://doi.org/10.23939/sa2020.01.001>

Об'єктом дослідження є історичний комплекс забудови на вул. М. Коперника–М. Колесси у Львові. Мета дослідження – розкрити етапи розвитку забудови, виявити цінні об'єкти та сформувати рекомендації щодо збереження і спадкоємних архітектурно-містобудівних перетворень комплексу. Методика дослідження ґрунтується на аналізі картографічних матеріалів та історичних джерел у поєднанні з натурними дослідженнями. Результати дослідження вказують, що комплекс розвивався у три етапи. Найстаріші будівлі зведені наприкінці XVIII ст. Завершено забудову ділянки на початку ХХ ст. Детальне обстеження найстарішої будівлі, наріжного будинку вул. Коперника – Колесси, виявило склепіння у підвалах та стіни першого поверху з XVIII ст. Об'єкт було перебудовано у середині XIX ст., коли у ньому розмістили добродчинну християнську установу. Інші старі будівлі комплекси (зокрема, палац Мошинських зі середини XVIII ст.) розібрано наприкінці XIX ст. Історія ділянки пов'язана з іменем Августа Мошинського (відомого як політичний діяч XVIII ст. та архітектор). Забудова комплексу збереглася у доброму стані.

Ключові слова: історичні будівлі, архітектурне дослідження, урбаністичний розвиток, Львів, XVIII–XIX ст.

Постановка проблеми

Об'єктом дослідження є історичний комплекс забудови ділянки на вул. М. Коперника – М. Колесси у Львові, який належить Національному університету "Львівська політехніка" після Другої світової війни. Сьогодні шукають шляхи ревіталізувати комплекс, зокрема, ефективніше використати корпуси і території, адаптувати їх до нових функцій. Це вимагає вивчення об'єкта. Детальним обстеженням було охоплено один із навчальних корпусів цього комплексу (на вул. М. Колесси 2). Всі будівлі є історичними та мають риси забудови XIX століття, але жодна з них не є пам'яткою. У новому історико-архітектурному опорному плані міста Львова 2019 р. об'єкти нашої ділянки також належать до категорій рядової та значної історичної забудови. Виявилося, що об'єкти, які є давнішими, в історико-архітектурному опорному плані віднесено до рядової забудови, хоча мало би бути навпаки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Історія забудови ділянки не викликала зацікавлення у дослідників, хоча її розміщення, близькість до центру міста вказують, що вона мала б належати до престижних ділянок для розміщення міських об'єктів чи шляхетських дворів. Жодної інформації про забудову цієї частини вулиці не уміщено в часописі “Галицька брама”, один номер якої присвячено вулиці Коперника (Вулиця, 1998). Тому у нашому дослідженні спробуємо виконати перші кроки щодо висвітлення історії ділянки. Дослідження реалізоване у рамках виконання науково-дослідної теми кафедри архітектури та реставрації “Регенерація історичних архітектурно-містобудівних комплексів” (№ держреєстрації 0116U004110).

Мета статті

Розуміючи, що ця територія може активно розвиватися, ставимо за мету розкрити етапи розвитку забудови ділянки та ідентифікувати цінні збережені історичні об'єкти, розкрити їхню історико-архітектурну цінність та сформувати пам'ятко-охранні та функціональні обмеження, корисні для опрацювання програм ревіталізації. Методика дослідження ґрунтуються на аналізі історичних даних з опублікованих джерел та глибокому аналізі картографічних та іконографічних матеріалів.

Виклад основного матеріалу дослідження

Вже найстаріші карти Львова фіксують освоєння нашої дільниці та розміщення на ній міщанських та шляхетських дворів та об'єктів. На плані Дю Дефі 1766 року ділянка подана як повністю освоєна (Капраль, 2014). На ній розміщені шість будинків. Комплекс має вигляд садиби заможної особи. У центрі ділянки розміщена палацова будівля, оточена з двох сторін садом. Із західного боку перед фасадом палацу розплановано дві партерні зелені квартири. На жаль, ця рукописна карта не має позначень. З інших, пізніших карт можемо довідатися, що у цьому місці був палац королівського стольника (стольник – офіційний титул придворної особи, яка відповідала за проведення офіційних церемоній, прийомів при королівському дворі).

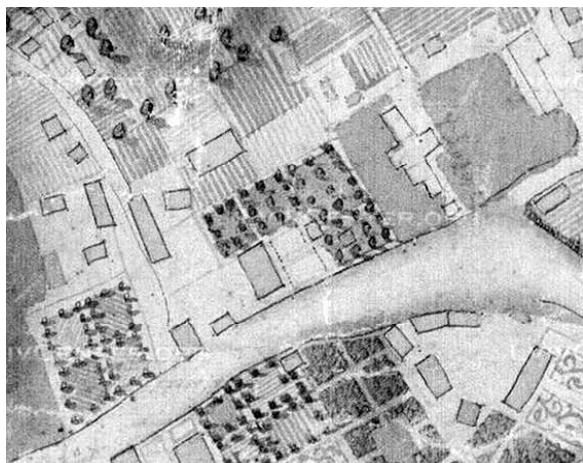

Рис. 1. Фрагмент карти Дю Дефі 1766 р.
(Капраль, 2014).

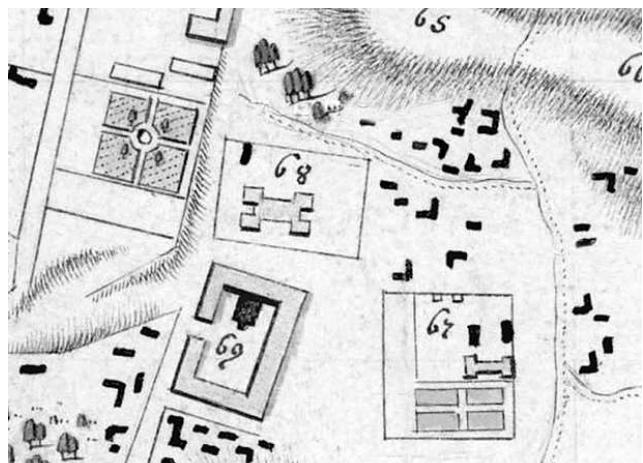

Рис. 2. План ділянок шпиталю Св. Лазаря (№ 69) та палацу (№ 68 "Pallatiolum D StolniK K") на карті Львова 1770 р. (Доетч, 1770).

З карти Доетча 1770 року черпаємо важливу інформацію, що поряд із шпиталем Св. Лазаря розміщувалися дві ділянки з шляхетськими садибами. Одну з них підписано зі скороченнями, що належала київському воєводі – 67 “Pallatium Pala. Kyovie” (*Pallatium Palatinus Kioviensis*), тобто садиба воєводи київського (Доетч, 1770) (рис. 2). З історичних джерел відомо, що цей титул у

польському королівстві у 1756–1772 роках належав Францу Салезію Потоцькому гербу Пілава. Ділянка № 68 підписана на карті як приналежна королівському стольнику – “Pallatiolum D Stolnik K”. Цей почесний титул належав у цей час Августові Фридерику Констанцію Мошинському (Wierzbicka-Michalska, 2020). Він дістає посаду у 1755 р. і відповідає за мистецькі і театральні справи при дворі короля Станіслава Августа Понятовського. У другій половині XVIII ст. у Польщі він був особою знатною як архітектор, ландшафтний архітектор, колекціонер, економіст, а також як масон (Wierzbicka-Michalska, 2020). Відомий він також тим, що займався алхімічними дослідженнями, мав для цього спеціально збудовану лабораторію. Цілком можливо, що ця лабораторія розміщувалася на нашій ділянці. Ця інформація є важливою, оскільки показує предтечу перших наукових хімічних та фізичних лабораторних досліджень у Львові. Тобто цим фактом садиба Мошинського є цікавою для дослідження історії виникнення технічної науки, яка пізніше продовжується у стінах Політехніки. Як архітектор, Мошинський уславився в Галичині також побудовою барокового костелу Домініканців св. Анни у Тернополі (1770 р.) та костелу Св. Трійці в Микулинцях (1761 р.) (Broniewski, 1980). Його дружиною була Теофіля з Потоцьких (шлюб 1755 року) – донька київського воєводи Станіслава Потоцького, ділянка і палац якого розташувався тут же поряд із монастирем Св. Лазаря (рис. 2, п. 67).

За даними досліджень історика М. Долинської матеріалів Йосифінської метрики 1788 р. на другій частині Krakівського передмістя Львова серед титулованих осіб, котрі мали чиншовиків, значиться “Stolnikowa Muszyńska” (тут мабуть помилка авторки – має бути Moszyńska, або це помилка укладача списку) (Долинська, 2006: 230). Також серед власностей на Krakівському передмісті трапляється запис “na Jurydyce Stolnikowej Muszunski”, а також “Należy do Stolnika koronnego” (с. 226–227). Ці дані ще раз підтверджують існування нерухомості у руках Мошинського або його дружини у місті Львові наприкінці XVIII ст. Отже інформацію на карті Ж. Доетча про палацик стольника коронного на вулиці Коперника слід вважати правдивою. Відтак можемо припускати, що розміщення поряд двох шляхетських садиб – палацу Потоцьких та палацiku Мошинського, у цій львівській передміській дільниці могло бути зумовлене родинними пов’язаннями. Насмілюємося висловити гіпотезу, що автором проекту палацу був сам Август Ф. Мошинський. Цей палацик нарисований на плані Доетча з чотирма наріжними алькерами. Крім палацу, який розміщений на ділянці вище по рельєфу та ближче до шпиталю, позначено й будиночок на розі нинішніх вулиць Коперника та Колесси.

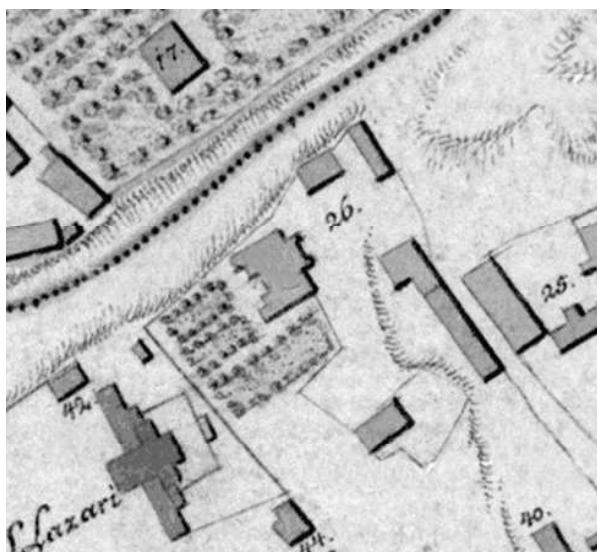

Рис. 3. Фрагмент карти Львова з 1802 р. (Plan, 1802). На схід від костелу Св. Лазаря номером 26 позначена ділянка з палацом, садом та допоміжними будівлями

Рис. 4. Будівлі на ділянці наріжника сучасних вулиць Коперника і Колесси на карті Львова 1829 р. (Капраль, 1914: 1.10).

Аналіз наступних карт з початку XIX століття підтверджує подібне освоєння ділянок нашого кварталу. Карта Львова 1802 року (Plan, 1802) знову позначає наявність палацової будівлі з регулярним садом на схід від Св. Лазаря. На ділянці, крім палацу, розташовані ще декілька будівель (рис. 3), зокрема, й та, яку можемо ідентифікувати з місцем нинішньої наріжної будівлі. Дуже ретельно прорисовано конфігурацію палацового будинку з ризалітом чи портиком на головному східному фасаді та з двома ризалітами на крилах західного садового фасаду.

Від 1811 р. починається новий етап в історії ділянки, власники передають її для розміщення добroчинної міської установи. До 1772 р. у Львові не було добroчинних громадських організацій. В австрійський час починаються спроби їх створення. У 1811 році стараннями губернатора Петера Гоеса у співпраці з магістратом створено інституцію для опіки над убогими мешканцями Львова. Заклад створено на релігійних засадах для громадян лише християнського віросповідання. Його назва звучала як “Заклад опіки закритого інституту для убогих християн міста Львова” (Котлобулатова, 2011). Наявність великої ділянки з садом сприяла розміщенню саме такого закладу. Поряд розміщувався шпиталь Св. Лазаря, що також було аргументом для перепрофілювання об'єкта на таку функцію.

Інші карти Львова першої половини XIX ст. надають нові підтвердження існування на нашій ділянці єдиного комплексу забудови із палацовим будинком у центрі (рис. 5, 6). План 1829 року показує збільшення кількості будівель у наріжнику вулиць Коперника–Колесси. План 1844 р. підтверджує наші попередні висновки, проте на ньому з'являються нові елементи. Сад біля палацового будинку втрачає регулярний квартирний характер (рис. 5) (Капраль, 2014).

Рис. 5. Будівля на ділянці наріжника сучасних вулиць Коперника і Колесси на карті Львова 1844 р. (Капраль, 1914: 1.12).

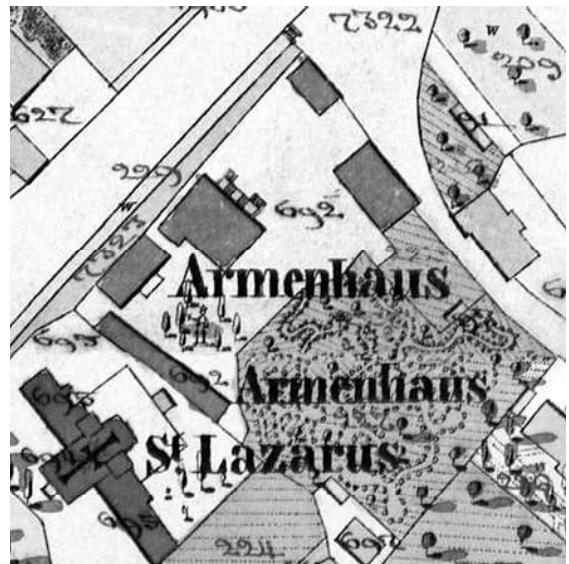

Рис. 6. Фрагмент кадастрового плану міста Львова 1849 р. (Капраль, 1914: 1.13).

На картах Львова з 1850–1870 років ділянка має підпис “armenhaus” – будинок (садиба) для бідних. Згідно з даними львівського історика Антонія Шнайдера у 1870-х роках тут щороку знаходили притулок 150 мужчин та 200 жінок (Schneider A., 1871). Заклад у цей час складався з трьох будівель та саду. Від 1888 року для закладу розробили спеціальний статут, затверджений намісництвом, який закріплював схему, за якою головою інституту мусів бути дійсний римо-католицький архієпископ або адміністратор архідієцезії (Котлобулатова, 2011). На утримання притулку для убогих було визначено спеціальну схему фінансування. Спочатку господарською

діяльністю інституту займалися приватні особи на доброчинних засадах. Від 1897 р. закладом почали опікуватися сестри францисканки Згromадження Родини Марії, що стали мешкати в одній з будівель разом з керівничкою (Котлобулатова, 2011).

На рис. 7 подано літографію Клерге, на якій зображені фасад наріжної будівлі закладу убогих. До вулиці Широкої (нині Коперника) звернутий п'ятивіконний фасад із мансардовим зламаним дахом з великими люкарнами. Люкарни завершенні трикутними начілками. Сам дах посаджений на широкий карниз. Низ даху має специфічну форму – так званий залом-припусницю. Така форма даху передає барокові форми будівлі. Західний фасад вирішений без вікон у формі брандмауерної стіни. Будівля має одноповерхова з другим поверхом-мандреною. Літографія вигляду вулиці Широкої з 1857 року містить зображення нашої будівлі, до якої з західної сторони вже добудовано в лінію новий одноповерховий будинок (рис. 10). Цей другий будинок зведені на високому цоколі з віконцями. Така його форма збереглася до сьогодні, але вже з надбудовою другого поверху. Форма даху нашого наріжного будинку мансардна з люкарнами, але на відміну від зображення з 1841 р., має дуже високу стрімку верхню частину. За будівлями нашої ділянки визирає північно-східна вежа цитаделі, будівництво якої вже було завершене у цей час. Достовірність зображень підтверджується інформацією з кадастрового плану Львова 1849 р. (рис. 6). На відміну від попередніх карт, ця складалася тріангуляційними методами, тому має точний масштаб та фіксує всі будівлі у їхній реальній конфігурації. Наша ділянка на карті підписана як осідок для убогих – Armenhaus. Інститут убогих християн має у цей час п'ять муріваних будівель та великий сад із вільним розплануванням. Три будинки комплексу розміщуються в одну лінію з розривами вздовж вулиці Коперника (тут вона фігурує під назвою Св. Лазаря). Навпроти наріжного будинку далі вгору по вул. Вроновських є ще одна велика будівля. Вона розташована в одну лінію з наріжним будинком. Не маємо сумніву, що на карті зображені й стольниківський палац (позначене його під номером 229). При східному його головному фасаді є характерні для такого типу будівель двораменні сходи (рис. 6). Оскільки палац розміщені на рельєфі з перепадом висот, то наявність сходів і ганку була логічною.

Рис. 9. Панорама середмістя з вулиці Широкої (Коперника), 1841 р. Літографія Г. Клерге на основі рисунку Я. Тисевича (Czerner, 1997).

Рис. 10. Вид Львова з південного заходу, 1857 р. Літографія Т. Клемента, на основі рисунку А. Тіца (Опалінська, 1997).

Схема будівель нашої ділянки на карті 1853 повністю відповідає кадастровому плану 1849 року. Єдина відмінність – наріжний будинок дістає добудоване крило у західному напрямку. Така його форма збереглася й донині. Отже, ця його перебудова відбулася між 1849 та 1853 роками. Специфічне розміщення двох інших будинків закладу дуже близько один від одного (з боку вулиці Вроновського) є й на цій карті. Слід звернути увагу на ще одну особливість розпланувальної структури вулиці Вроновських. Ця вулиця змінила свою конфігурацію на початку ХХ ст.

унаслідок регулятивних заходів. Первісно ця вулиця мала більш викривлений характер і пробігала близче до двох будівель закладу убогих. Наріжний будинок закладу спочатку не мав вільної території перед своїм східним фасадом. Це добре видно на низці старих карт – 1802, 1829, 1849 років (рис. 5, 6, 7, 8). Сьогодні між вулицею та фасадом є вільна озеленена територія. Це результат регуляційних робіт, виконаних на початку ХХ ст. Таким чином на ділянці закладу убогих опинився будинок, що раніше належав до однієї з власностей лівої сторони вулиці. Ця будівля у перебудованому виді збереглася донині. У подальших дослідженнях на неї слід звернути більшу увагу, оскільки вона значиться вже на плані 1802 р. і також належить до найстаріших будинків на нашій ділянці.

Велику перебудову закладу здійснено у 1880 році. У цей час продовжено лінію забудови вздовж вулиці Коперника з додаванням ще двох двоповерхових будівель. Також перебудовано старіші дві будівлі у східній частині. У наріжному будинку мансардний даховий поверх з вікнами-люкарнами замінено на звичайний поверх із прямокутними вікнами. У другій будівлі надбудовано ще один поверх. Саме у такому вигляді ці будівлі бачимо на фото з 1910 р.

Нам вдалося відшукати лише дві історичні світлини нашого об'єкта. Перше фото було опубліковане у виданні С.Фрухта – часописі “Галицька брама” за 1998 р., у числі присвяченому вулиці М. Коперника. Друге історичне фото будівлі опубліковане вже у іншому виданні – у книзі фотографій Львова з коментарями І. Котлобулатової, що її видав невтомний С. Фрухт у 2011 р. (Котлобулатова, 2011). Друга світлина датована 1910 р. і походить зі збірки Львівського історичного музею. Власне до неї подано змістовну анотацію І. Котлобулатової.

Рис. 11. Вид вулиці Коперника наприкінці XIX ст.
Фрагмент фото (Вид, 2020)

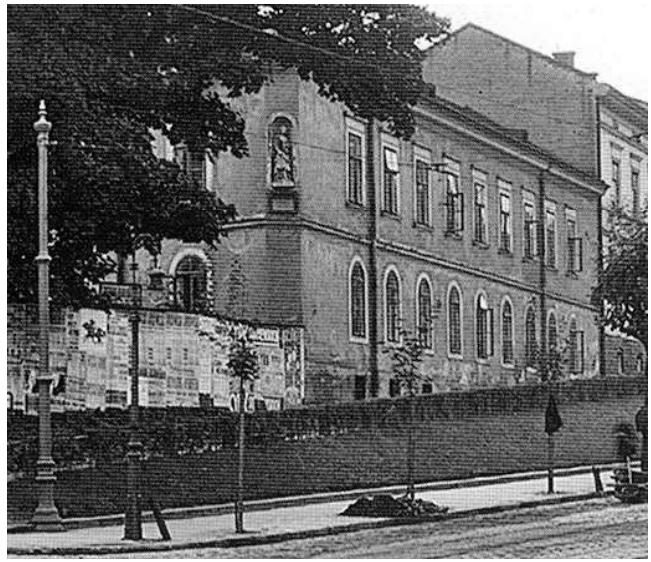

Рис. 12. Фото 1910 р. Наріжника вулиць Коперника-Вроновських (М. Колесси)

Перше фото показує перспективу вулиці Коперника у бік центру міста, на якому можна побачити лише фрагменти фасадів будівель, розміщених на ділянці закладу (рис. 11). На жаль, точної дати фото не подано. Це фото у кращій якості уміщено також на вебсторінці львівського фотомузею (Вид, 2020). У правій частині фото можемо спостерегти наріжний будинок нашої ділянки. Згодом іде незабудована ділянка. Близче до фотографа – дуже цікава одноповерхова будівля зі стрімким (мабуть двозаломним) дахом. При самому правому краї фотографії маємо дуже малий фрагмент стіни ще однієї одноповерхової будівлі, який завершується даховим карнизом. Порівнюючи цю фотографію (рис. 11) з планами міста кінця XIX ст., доходимо висно-

вку, що тут є три будівлі нашої ділянки. Дальший будинок у два поверхи – це наріжний після його перебудови, зняття двозаломного даху з люкарнами та розбудови на захід (про це свідчить кількість вікон); друга будівля – це колишній палац стольника коронного Мошинського, який ще демонструє стару барокову форму даху; третя будівля – це фрагмент фасаду одноповерхової будівлі, що її зведено під стінами території шпиталю Св. Лазаря.

Друге фото 1910 року презентує вигляд комплексу забудови Закладу для убогих від перехрестя вул. Коперника та Вроновських (рис. 12). Від вулиці Коперника комплекс формують чотири імпозантні 2 та 3 поверхові будинки. Наріжний будинок має скошений ріг, на другому ярусі якого бачимо нішу зі скульптурою Св. Гонорати. Під нішею містилася таблиця з написом невідомого змісту. На жаль, і скульптура, і таблиця втрачені у радянський період. Територія закладу була оточена мурованою стіною. З іншої фотографії, уміщеної у книзі, можна довідатися про скромний характер інтер’єру, який не мав особливого декорування. У житлових приміщеннях містилися, проте, двофункційні кахлеві печі дуже цікавої архітектури. Вони використовувалися для опалювання приміщення і мали теплові ніші для підігрівання та приготування їжі. Єдиним оздобленням печей був профільований карниз (Котлобулатова, 2011).

Аналізуючи наріжний будинок комплексу (рис. 12), можемо відзначити його архітектурні риси: вікна першого поверху мали півциркульні завершення та легке профільоване обрамування; вікна другого яруса прямокутні з прямими високими сандриками також мають делікатне профільоване обрамування; головною оздoboю фасаду є широкий профільований карниз; дах має стрімку форму зі світликами. Привертає увагу скульптура Св. Гонорати у ніші, яка виконана у багатьох пластичних формах і, мабуть, поліхромована. Дотепер не відомо про її долю. Сподіваємося, що вона перебуває у якомусь із львівських музеїв. Фото демонструє, що це була повнотіла скульптура у вільній позі. У книзі дослідника львівської скульптури Ю. Бірюльова немає згадок про цю скульптуру. Натомість є інша цікава інформація. У цьому будинку провів свої останні роки життя від 1880 по 1889 р. знаменитий львівський скульптор Пауль Ойтеле (Бірюльов, 2015). Цей факт дозволяє висунути гіпотезу про можливу принадлежність скульптури цьому авторові. Його перебування тут збігається із ремонтом будинку у 1880–1881 роках. В інтер’єрі також є подібна ніша, але менших розмірів, яка, ймовірно, теж слугувала для уміщення сакральної фігури.

Зіставлення результатів натурних досліджень та історико-картографічного аналізу дозволяє висвітлити міркування щодо ідентифікації забудови. Насамперед, спробуємо встановити час побудови наріжного будинку на Колесси, 2, який ми детально обстежували з комісією. Знайомство з історичними іконографічними матеріалами щодо будинку дозволило констатувати кілька фаз його перебудови. Існують два зображення нашої будівлі на літографіях з середини XIX ст. Також виявлено фото будівлі з кінця XIX ст. та з 1910 р. Це дає змогу вказати на відмінності та характерні зміни в архітектурі будинку порівняно з першими його літографічними зображеннями. Архітектурні риси будівлі, які ми спостерегли під час останнього ремонту 2017 р., вказують на суттєві відмінності порівняно з видом на фото 1910 р. Зникли півциркульні форми вікон у першому ярусі. Повністю втрачено профільований карниз, який був окрасою будівлі. У процесі ремонту втрачено й специфічне обрамування вікон другого яруса. Відновлене не відповідає повністю історичному. Надбудова поверху фактично повністю позбавила будинок делікатних стилізових ознак. Над горизонтальною тягою між першим та другим поверхом на східному фасаді було виявлено залишки великих букв, писаних фарбою по тиньку. Ймовірно це був напис, який тягнувся на всю стіну та фіксував призначення будівлі. На жаль, його нам не вдалося зафіксувати і дослідити повністю. Уесь тиньк з фасаду було збито під час ремонту разом із віконними обрамленнями.

Рис. 13. Залишки півциркульного надвіконня у вікні північної стіни будинку (вікно з інтер'єру у бік вулиці Коперника). Фото. М. Бевз, 2017.

Рис. 14. Автентичні вхідні дерев'яні двері з XIX ст. Фото: М. Бевз, 2017.

На фасаді будинку з боку подвір'я, перед збиттям тиньку у 2017 р., було зауважено ще одну важливу деталь. На розі будинку була помітна вертикальна смуга, що утворилася від різниці кольорів тиньку. Це залишки наріжної лізени (невеликого потовщення шару тиньку). Лізени було ліквідовано ще під час якогось попереднього ремонту будинку, але їхні сліди залишилися завдяки різниці складу тиньків. Наявність слідів лізен в минулому дуже важлива. Такий спосіб декорування площини фасадів мав функціональне та декоративне значення. Завдяки потовщенню збільшувалися теплоізоляційні властивості стінової конструкції у найпотрібніших місцях – у кутах будівель та місцях стику стін, а також досягалася більша декоративність фасадів. Наявність лізен може бути ще одним аргументом про давнє датування будинку. Особливо популярними лізени були в епохи бароко та історизму. Про раннє датування будівлі свідчить також характер вирішення підвальів, усі камери якого перекриті півциркульними склепіннями (рис. 15). Стіни підвалу виконані з ламаного та тесаного каменю-ватпняку. Склепіння підвальних приміщень півциркульної форми муровані з цегли того ж розміру, що й у стінах першого поверху.

Стіни поверхів мурівани з цегли. Обстеження стін, на яких у процесі ремонтних робіт було знято тиньк, показало велику кількість перебудов. Розширювалися віконні прорізи, переносилися місця дверних отворів, змінено розташування сходових кліток та ін. І перший, і другий поверхі кілька разів перебудовувалися зі зміною планувальної структури. Майже неторканими виявилися лише підальні приміщення. Про можливість датування окремих частин будинку XVIII століттям вказують також розміри цегли та так званий ковадликовий спосіб перев'язки цеглин у мурі. Натрапляємо тут на слабовипалену барокову цеглу розмірами 140–150 x 280–300x50–60 мм, яка характерна для XVIII та початку XIX ст. (рис. 14). Під час обстеження будинку у 2017 р. було виявлено, що у коридорі збереглося лучкове цегляне склепіння малої кривизни – очевидно, результат перебудов кінця XIX ст. Одним зі збережених старих елементів будівлі з XIX ст. є вхідні дерев'яні двері. Було рекомендовано їх зберегти та виконати реставрацію. Двошарове полотно дверей, спосіб їхнього навішування є прикладом столярного ремесла XIX ст. Головний фасад виробу виконаний із набірних профільованих дощинок у діагональному рисунку зі сталевим армуванням з клепаних елементів (рис. 14).

Рис. 15. Вигляд склепіння у південній підвальний частині будинку. Стіна мурівана з тесаного каменю-ватняку, склепіння кладені з цегли.
Фото: М. Бевз, 2017.

Рис. 16. Парусне склепіння та трицентркові підпружні арки у північному крилі коридору на першому поверсі. Фото: М. Бевз, 2017.

Нам вдалося виявити зображення двох будівель комплексу з боку вулиці Вороновських на рисунку Франца Ковалишина з початку ХХ ст. (рис. 17). На лівому будинку уміщено напис, що, мабуть, інформував про призначення комплексу. Франц Ковалишин відомий тим, що рисував графічні реконструкції об'єктів, які втрачені та перебудовані. На цьому рисунку він зафіксував ліву будівлю, саме перед її розбиранням відразу після Першої Світової війни. Характер архітектури будинків дуже різиться. Ліва будівля має виразні риси перебудови початку ХХ ст. – великі вікна, металева покрівля з малих ухилом. Натомість правий будинок демонструє більш архаїчні риси – спадистий щипцевий дах зі світликами, малі двостулкові вікна з дрібним поділом засклення, черепичне або гонтове покриття даху.

Ще один вартий уваги історичний елемент розташований у дворі будівлі. Це є різьблена з каменю-ватняку база постаменту для фігури Богородиці. Верхня частина постаменту є новою і з цементу. Саму фігуру встановлено недавно і ми не маємо інформації чи цей різьблений елемент повторно використаний, чи він на цьому місці існував як збережений фрагмент давнішої конструкції. Це велика, квадратна у плані плита з делікатним високопрофесійним різьбленим поясом по периметру. Плиту вирізано з цільного блоку ватняку. Її можна ідентифікувати як елемент бази або карнизу п'єдесталу. За стильовими ознаками цей елемент можна датувати XVIII–початком XIX ст. Характер різьблленого декору з астрагалом та поясом листя аканту дуже подібний до бази п'єдесталу надгробного пам'ятника Ю. Фестенбург з 1847 р. на Личаківському цвинтарі авторства Пауля Ойтеле. Можливо цей елемент – фрагментарні залишки ще однієї його роботи. На території нашої ділянки у XVIII ст. мусіла існувати студня. Місце сьогоднішнього занедбаного нечинного фонтану здається нам дуже підходить для розміщення такого об'єкта. У часи стольниківської садиби він мусів бути розташований між палацом та кухнею, що якраз пасує для цього місця. Цю гіпотезу належить перевірити глибшими дослідженнями. Крім археологічних залишків палацу стольника Мошинського мусить бути збережені також підземні субстанції (можливо й підвали) ще однієї будівлі з XVIII ст. Це будинок, що стояв в одній лінії з наріжним, зорієнтований довшою стороною фасаду паралельно вулиці Колесси. Його вигляд зафіксований на рисунку Ковалишина, а його обрис є на всіх історичних планах датованих до 1917 р. (рис. 6, 7, 8, 17).

Отже, наш аналіз встановив, що у другій половині XVIII ст. ділянка з палацом були власністю королівського стольника Мошинського, а від початку XIX ст. до 1939 р. будівля та територія належала християнському притулку для убогих-християн громади Львова. В радянський час у цій будівлі містилися гуртожиток, згодом – кафедра іноземних мов, інші навчальні підрозділи Львівської політехніки. В останні роки будівля стояла пусткою і очікувала на ремонтні роботи та нове пристосування у зв'язку з кардинальними функціональними змінами у структурних підрозділах університету.

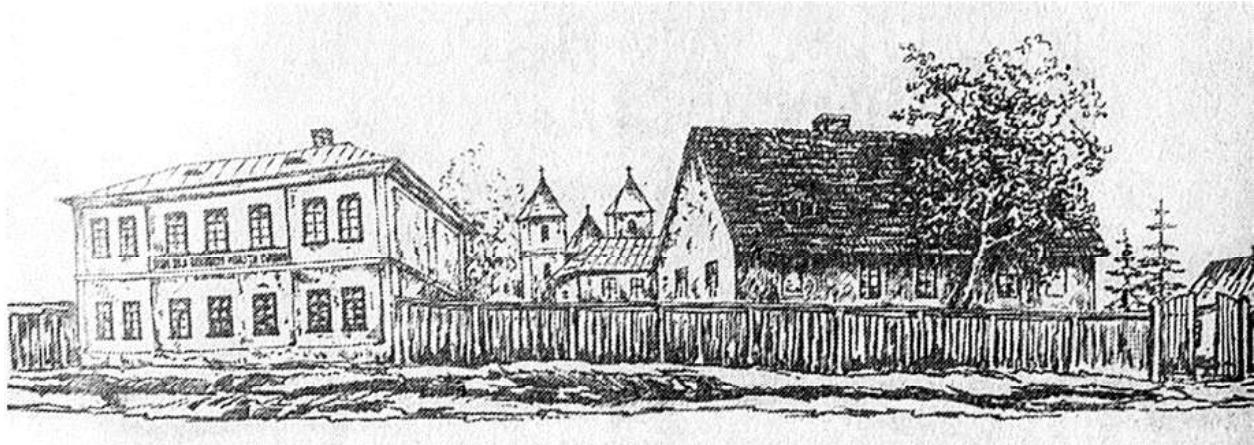

Рис. 17. Рисунок Франца Ковалишина будівель притулку для убогих з нинішньої вулиці М. Колесси (Ковалишин, 2020). Початок ХХ ст.

Останні карти, які ще фіксують наш комплекс у старій розпланувальній схемі виконані у 1892 та 1900 роках. У проміжку між 1910 та 1916 роком зноситься будівля колишнього палацу стольника Мошинського та будується фронт будинків від вулиці Коперника, приблизно у тому вигляді, в якому ми маємо їх сьогодні.

Висновки

Результати дослідження дозволяють реконструювати архітектурно-містобудівний розвиток ділянки та забудови Львівської політехніки за адресою вулиця М. Колесси, 2:

Територія, почала освоюватися у XVIII ст. У 1770 році належна ділянка належить стольнику коронному Августу Фридерику Мошинському, який має тут палацік з регулярним садом. Палацік проіснував до початку ХХ ст. Архітектура палацу можна реконструювати за конфігурацією плану на картах та малого фрагменту будинку з фотографії кінця XIX ст. Це була мурована будівля на високому цоколі з другим поверхом мансардного типу з люкарнами. Палац був зорієнтований головним фасадом на схід. Вхід до палацу був вирішений у формі двораменних сходів, які мали по два марші зліва та справа та якими можна вийти на вхідну терасу (ймовірно з ганком). Можна припустити, що проєктант палацу був сам власник, який, окрім своїх придворних занять при королі Понятовському, займався проєктуванням сакральних будівель (костели в Тернополі та Микулинцях) та ландшафтною архітектурою. Архітектурне вирішення палацу мало барокові архітектурні риси. Місце палацу частково сьогодні залишилося незабудованим, що дає змогу у майбутньому провести археологічні дослідження його фундаментів. З інших будівель, які належали до комплексу садиби Мошинського зберігся у дуже перебудованому виді наріжний будинок ділянки (сьогодні виконує функцію Старт-Ап школи НУЛП). Датувати кінцем XVIII можна підвальний поверх будівлі та окремі фрагменти конструкцій першого поверху. Аналіз карт підтверджує існування цієї будівлі в 1766 р. (карта Дю Дефі) та 1770 р. (карта Доетча). Первісною функцією цього будинку, коли він входив до палацового комплексу Мошинського, можливо була канцелярія та будинок для постою гостей. Існування палацового комплексу А. Мошинського є цікавим фактом для дослідження історії виникнення та розвитку технічної науки у Львові, оскільки відомо, що власник займався алхімічними дослідженнями та мав власну лабораторію. Цілком ймовірно, що ця лабораторія могла існувати у його львівському маєтку. Віднайдення приміщення чи будівлі, в якій містилася ця лабораторія є актуальним завданням. Єдиним будинком на ділянці, в якому збережені субстанції XVIII ст. є наріжна будівля на вул. Колесси, 2. Дослідження виявили нішу та напис про скульптуру Св. Гонорати на фасаді. Автором цієї скульптури, за нашою гіпотезою, був відомий скульптор Пауль Ойтеле. На жаль, сама фігура втрачена.

Другий етап розвитку території ділянки пов'язаний із зміною її функції, що настала приблизно між 1811–1820-ми роками. Розпорядженням австрійської влади комплекс будинків включно з палацом передано міській владі для утворення тут закладу для убогих мішан християнського віросповідання. Заклад існував тут до Другої світової війни. До 1844 р. заклад, крім палацу, функціонує у двох будинках з боку вулиці Вроновських (Колесси). У 1840-х та 1880-х роках відбувалося незначне розширення закладу завдяки зведенню нових об'єктів та надбудови поверхів. Між 1844 та 1849 рр. побудовано два нові будинки у західній частині території на місці колишнього палацового парку. У 1880 році було додано крило у західний бік до наріжного будинку та відбулися надбудови поверхів в інших об'єктах.

Третій етап розвитку ділянки відбувався між 1910 та 1916 роками, коли розібрано будівлю палацу та зведено ще три будинки з боку вулиці Коперника, утворюючи прясло двоповерхової забудови.

Результати нашого дослідження актуалізують розроблення окремого історико-архітектурного опорного плану комплексу Львівської політехніки. Відсутність історичних даних про територію та об'єкти особливо відчутна, коли починаються роботи з нового використання будівель та проектів нового будівництва, нового благоустрою території. На прикладі будівель нашої ділянки ми показали, що будівлі можуть бути значно старшими, ніж виглядають на сьогодні, та що на території можуть бути археологічні залишки давніших об'єктів.

Бібліографія

- Капраль, 2014. *Атлас українських історичних міст*, 2014. Том 1. Львів. Наук. Ред. Мирон Капраль. Львів: 2014. 95 с., 25 карт, 6 граф., 11 схем-реконструкцій.
- Бевз, 2018. Бевз М., Рибчинський О. *Історична будівля Національного університету “Львівська політехніка” на розі вул. М. Колесси–М. Коперника: результати обстеження та вказівки до реставраційного завдання*. Міждисциплінарні методи в дослідженні та реставрації пам'яток архітектури і творів мистецтва, Львів: НУЛП, 2018. С. 88–93.
- Бірюльов, 2015. Бірюльов Ю. *Львівська скульптура. Від раннього класицизму до авангардизму (середина XVIII – середина ХХ ст.)*. Львів, вид-во “Апріорі”, 2015. С. 109–118.
- Опалінська, 1997. Опалінська С., Петрів Т. *Види давнього Львова і Krakowa. Спільна виставка історичного музею міста Krakowa і Львівського історичного музею*. Видавництво Trans-Krak, (1997). 181 с.
- Вулиця, 1998. Вулиця Коперника. *Галицька брама, № 11(47)*, листопад 1998, видавництво “Центр Європи”.
- Долинська, 2006. Долинська Мар'яна. *Історична топографія Львова XIV–XIX ст.* Львів, видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, 2006. С. 230.
- Котлобулатова, 2011. Котлобулатова І. *Львів на фотографії – 2. 1860–2011*. Вид-во “Центр Європи”, 2011. С. 126–127.
- Broniewski, 1980. Broniewski T. *Historia architektury dla wszystkich*. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk. Zakład narodowy imienia Ossolińskich, wydawnictwo, 1980. S. 390–391.
- Czerner, 1997. Czerner Olgierd. *Lwów na dawnej rycinie i planie*. Wrocław, Warszawa, Kraków. Zakład narodowy imienia Ossolińskich, wydawnictwo, 1997. il. 157.
- Ковалишин, 2019. 10 художників минулого, котрі залишили унікальні зображення Львова. Ковалишин Ф. [online] Доступно: <https://amazing-ukraine.com/10-khudozhnykiv-mynuloho-kotri-zalyshyly-unikalni-zobrazhennia-lvova/> 10 художників минулого, котрі залишили унікальні зображення Львова (дата звернення 10.04.2020).
- Вид, 2020. *Вулиці Львова на чорно-білому фото*. Вид вулиці Коперника, [online] Доступно: <https://photomuseum.lviv.ua/vulytsi-staroho-lvova-na-chorno-bilomu-foto> (вулиця Коперника) (дата звернення 10.04.2020).
- Wierzbicka-Michalska, 2020. Karyna Wierzbicka-Michalska. Moszyński August Fryderyk h. Nałęcz (1731 – 1786). *Polski Słownik Biograficzny*. T. XXII/1, zeszyt 92. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk: Zakład

Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1977, s. 108–112. [online] Доступно: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/august-fryderyk-moszynski-h-nalecz> (дата звернення 20.04.2020).

Doetsch, 1770. *Topographia Urbis Leopolis cum suis adiacentibus Suburbis, circa A 1770*. Doetsch. Центр міської історії центрально-східної Європи [online] Доступно: <http://www.lvivcenter.org/uk/umd/mapdetails/topographia-urbis-leopolis-c1770/> (дата звернення 20.04.2020).

Plan, 1802. *Plan der Stadt Lemberg samt ihren Vorstädten. 1802 p.*, 2020. Центр міської історії центрально-східної Європи [online] Доступно: <http://www.lvivcenter.org/uk/umd/mapdetails/plan-stadt-lemberg-samt-vorstadten-c1802/> (дата звернення 10.04.2020).

Plan, 1863. *Plan von Lemberg. 1863*. Центр міської історії центрально-східної Європи [online] Доступно: <http://www.lvivcenter.org/uk/umd/mapdetails/plan-von-lemberg-c1863/> (дата звернення 20.04.2020).

Schneider A., 1871. *Przewodnik po mieście Lwowie*. [online] Доступно: <https://polona.pl/item/przewodnik-po-miescie-lwowie,OTI4OTUzMDY/52/#info:metadata> A.Schneider. Przewodnik po mieście Lwowie, Lwow, 1871. S 29. (дата звернення 10.04.2020).

References:

- Bevz, 2018. Bevz M., Rybchyns'ky O. Istoriychna budivlyna Natsional'noho universytetu "L'viv's'ka politekhnika" na rozi vul. M. Kolessy-M. Kopernyka: rezul'taty obstezhennya ta vkaivky do restavratsiynoho zavdannya [Historical building of Lviv Polytechnic National University (M. Kolessy street 2): the results of the survey and preparation of the Conservation Task]. *Mizhdystyplinarni metody v doslidzhenni ta restavratsiyi pam"yatok arkhitektury i tvoriv mystetstva* [Interdisciplinary methods for investigation and conservation of architectural monuments and artistic works], L'viv: NULP, 2018. P. 88–93 [in Ukrainian]
- Biryul'ov, 2015. Biryul'ov Yuriy. *L'viv's'ka skul'ptura. Vid rann'oho klasytsyzmu do avnhardyzmu (seredyna XVIII - seredyna KHKH st.)* [Lviv Sculpture]. L'viv, vyd-vo "Apriori", 2015. P. 109–118 [in Ukrainian]
- Broniewski, 1980. Broniewski T. *Historia architektury dla wszyskich* [Architecture history for everyone]. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdansk. Zaklad narodowy imienia Ossolinskich, wydawnictwo, 1980. S. 390–391 [in Polish]
- Czerner, 1997. Czerner Olgierd. *Lwów na dawnej rycinie i planie* [Lwow on the former engraving and plan]. Wrocław, Warszawa, Kraków. Zakład narodowy imienia Ossolińskich, wydawnictwo, 1997. il. 157 [in Polish]
- Dolynska, 2006. Dolyns'ka Mar'yana, 2006. *Istoriychna topohrafiya L'vova XIV–XIX st.* [Historic Topography of Lviv 14th–19th cent.]. L'viv, vydavnytstvo Natsional'noho universytetu "L'viv's'ka politekhnika", 2006. S. 230. [in Ukrainian]
- Doetsch, 1770. *Topographia Urbis Leopolis cum suis adiacentibus Suburbis, circa A 1770* [Topography of Leopolis City with Surrounding Suburbs]. [online] Available at: <http://www.lvivcenter.org/uk/umd/mapdetails/topographia-urbis-leopolis-c1770/> Doetsch (Date of reference 20.04.2020) [in Ukrainian]
- Du Defi, 1766. *Plan de la Ville des Chateaux et des Faubourges de Leopol.* Jean Ignace du Desfilles. Rukopysnyi plan Lvova ta yoho okolys 1766 t. pidhotovanyi inzhenerom Du Desfilles [online] Available at: http://www.lvivcenter.org/uk/umd/map/?ci_mapid=194 (Date of reference 10.04.2020) [in Ukrainian]
- Kapral, 2014. *Atlas ukraïnskych istorichnykh mist* [Ukrainian Historic Towns Atlas]. 2014. Tom 1. Lviv. Nauk. Red. Myron Kapral. Lviv: 2014. 95 s., 25 maps, 6 graph., 11 schemes [in Ukrainian]
- Kotlobulatova, 2011. Kotlobulatova Iryna. *L'viv na fotoografiyi – 2* [Lviv on the foto - 2]. 1860–2011. Vyd-vo "Tsentr Yevropy", 2011. S. 126–127 [in Ukrainian]
- Kovalyshyn, 2020. 10 khudozhnykiv mynuloho, kotri zalyshyly unikal'ni zobrazhennya L'vova. [online] Kovalyshyn F. Available at: <https://amazing-ukraine.com/10-khudozhnykiv-mynuloho-kotri-zalyshyly-unikalni-zobrazhennia-lvova/> (Date of reference 10.04.2020) [in Ukrainian]
- Opalińska, 1997. Opalińska S., Petriv T. *Vydy davn'oho L'vova i Krakova* [Views of Old Krakow and Lviv]. Spil'na vystavka istorichnoho muzeyu mista Krakova i L'viv's'koho istorichnoho muzeyu. Vydavnytstvo Trans-Krak, bez daty vydannya (1997) [in Ukrainian]
- Plan, 1802. *Plan der Stadt Lemberg samt ihren Vorstädten. 1802*, 2020. [online] Available at: <http://www.lvivcenter.org/uk/umd/mapdetails/plan-stadt-lemberg-samt-vorstadten-c1802/> (Date of reference 10.04.2020) [in Ukrainian]
- Plan, 1863. *Plan von Lemberg. 1863* [online] Available at: <http://www.lvivcenter.org/uk/umd/mapdetails/plan-von-lemberg-c1863/> (Date of reference 10.04.2020) [in Ukrainian]

Schneider, 1871. Schneider A. *Przewodnik po mieście Lwowie [Guide to the city of Lviv]*. Lwów, 1871. S. 29 [online] Available at: <https://polona.pl/item/przewodnik-po-miescie-lwowie,OTI4OTUzMDY/52/#info>: metadata (Date of reference 10.04.2020) [in Polish]

Vulytsya, 1998. *Vulytsya Kopernyka [Copernika street]*. *Halyts'ka brama*, № 11(47), lystopad 1998, vydavnytstvo "Tsentr Yevropy". 26 s. [in Ukrainian]

Vyd, 2020. *Vulytsi L'vova na chorno-bilomu foto*. [online] Available at: <https://photomuseum.lviv.ua/vulytsi-staroho-lvova-na-chorno-bilomu-foto> (vyd vulytsi Kopernyka [view of Copernika street]) (Date of reference 10.04.2020) [in Ukrainian]

Wierzbicka-Michalska, 2020. Karyna Wierzbicka-Michalska. Moszyński August Fryderyk h. Nałęcz (1731 – 1786). *Polski Słownik Biograficzny*. T. XXII/1, zeszyt 92 [Polish Biographical Dictionary]. T. XXII/1, issue 92. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1977, s. 108–112. Available at: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/august-fryderyk-moszynski-h-nalecz>. (Date of reference 10.04.2020) [in Polish]

Mykola Bevz¹, Oleh Rybchynskyi²

Lviv Polytechnic National University,

¹ prof. Department of Architecture and Conservation

prof. Department of Build Conservation, Lublin University of Technology, Lublin, Poland

e-mail: bevzmist@polynet.lviv.ua,

orcid: 0000-0003-1513-7045

² Department of Architecture and Conservation

e-mail: zoroleh@gmail.com

orcid: 0000-0001-9936-6122

ARCHITECTURE OF HISTORICAL BUILDINGS OF LVIV POLYTECHNIC NATIONAL UNIVERSITY IN THE AREA OF M.KOLESSA-M.COPERNICUS STREETS

© Bevz M., Rybchynskyi O., 2020

The object of study is the historic building complex on the street. M. Copernicus – M. Kolessa in Lviv. The study aims to reveal the stages of urban development, identification of valuable objects, and the formation of recommendations for the preservation and hereditary architectural transformations of the complex. The research methodology is based on the analysis of cartographic materials and historical sources in combination with field investigation. The results of the study indicate that the complex developed in three stages. The oldest buildings were erected in the late 18th century. Completed construction of the site - in the early 20th century. Detailed inspection of the oldest building – the corner building, Copernicus – Kolessa streets, discovered vaults in basements and walls of the first floor from the 18th century. The building was rebuilt in the middle of the 19th century when it housed a Christian charity. Other old buildings of the complex (in particular, the Moszynski palace from the middle of the 18th century) were dismantled at the end of the 19th century. The history of the site is associated with the name of August Moszynski (who is known as an 18th-century politician and architect). The building of the complex has been preserved in good condition.

The results of cartographic analysis and field studies allowed the reconstruction of the stages of development of the site and buildings:

Stage 1. The territory of complex, which was located near the monastery of St. Lazarus (arises here at the beginning of the seventeenth century), began to be developed in the middle of the 18th century. There are several noble courts here. It is noted that in 1770, the corner of the quarter belongs to the crown of Augustus Frederick Moszynski. Noble has a palace with a regular garden here. The palace building was located in the middle of the site on a high platform. The palace existed until the beginning of the twentieth century. Its architecture can be

judged only by the configuration of the map layout and a small fragment of the house, which fell into the frame of the photographer in the late 19th century. It was an object of Baroque architecture.

Stage 2. The development of the site is associated with a change in its function, which occurred around the 1820s. By order of the Austrian authorities, the complex of houses, including the palace, was given to the city power for the establishment here of an institution for the poor burghers of the Christian denomination. The institution exists here before the Second World War.

Stage 3. The third stage of development of the site takes place between 1910 and 1916 when the palace building was demolished and three more buildings were erected on the side of Copernicus street. This created the front of a five-story building of five houses, a respectable facade for Copernicus Street.

The corner building of the complex was the focus of a special study. We have discovered the authentic substance of the building from the 18th century. A spot was found on the facade, where in the past there was a sculptural figure of St. Honorata. According to our hypothesis, the famous sculptor Piter Oitele (1815–1881) was the author of this sculpture. Survey results indicate that the property is a valuable building and can be entered in the register of landmarks. Certain elements of the object (basements, vaults, joinery, sculpture on the facade) must be rebuilt and restored.

Key words: historic buildings, architectural studies, urban development of the site, Lviv, 18–19th centuries.